

Szabó I. László

Az Amerikai Egyesült Államokban zajló elnökválasztás és a magyar–amerikai kapcsolatok lakossági percepciója

A világ vezető politikai, katonai és gazdasági hatalmának, az Egyesült Államoknak az élére 2016. november 8-án új elnököt választanak. Magyarország 1999 óta a NATO tagja, de az Egyesült Államok a rendszerváltoztatástól, különösképpen pedig Jugoszlávia felbomlásától kezdődően főszereplője a közép-európai térség katonai stabilitásának. A magyar–amerikai politikai, gazdasági és védelmi kapcsolatok az elmúlt 25 évben jelentősen fejlődtek, szövetségi viszony alakult ki a két ország között. A 2000-es évek elejétől mindhárom Orbán-kormány és a második Gyurcsány-kormány időszakában is tapasztalhatók voltak súrlódások és nézeteltérések az amerikai kormányzattal politikai és gazdasági kérdésekben. Elemzésünkben – amely a ZRI Závecz Research Kft. reprezentatív felmérése alapján készült – azt vizsgáljuk, hogy a magyar felnőtt társadalom hogyan látja az amerikai elnökválasztást és a magyar–amerikai kapcsolatok helyzetét.

Kulcsszavak: *Egyesült Államok, Magyarország, kritika, stratégia, szuverenitás, elnökjelöltek*

Szabó I. László: *The United States Presidential Election and the Community Perceptions on the Hungarian-American Relations*

The leading political, military and economic power of the world, the United States will hold presidential elections on November 8, 2017. Even though Hungary has been a member state of NATO since 1999, the United States had already been a leading actor in shaping the military stability of Central Europe since the change of regimes period, and especially following the break-up of Yugoslavia. U.S. – Hungarian relations in the political, economic and defense fields have developed significantly during the past 25 years, thus the two countries have become allies. We have experienced frictions and disagreements over political and economic issues between the U.S. and Hungarian governments since the beginning of the new millennium at the time of subsequent Orbán governments and the second Gyurcsány-government as well. The author offers a snapshot of Hungarian public opinion on U.S. – Hungarian relations and the presidential election of 2016 based on the opinion poll carried out by ZRI Závecz Research Ltd.

Keywords: *United States, Hungary, critique, strategy, sovereignty, presidential candidates*

Előzmények

A magyar–amerikai kapcsolatok alakulását egyrészt a magyar kormányzati törekvések, másrészt az amerikai stratégiai érdekek, illetve ezek változásai mentén szokás vizsgálni. Jelen elemzés nem ezt tekinti tárgyának, de ennek ellenére érdemes néhány fontosabb folyamatot, tényezőt, történést kiemelni a közelmúltból, amelyek a két ország kapcsolatainak alakulását mutatják.

Az Egyesült Államok közvetlenül a rendszerváltoztatástól, a Jugoszlávia felbomlásával kitört háborúktól kezdődően hozzájárul Magyarország biztonságának szavatolásához, hazánk NATO-tagságától kezdődően pedig politikai-katonai szövetségesi viszony köti össze a két országot a biztonság és a védelem terén.

Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájában a közép-kelet európai térség nem rendelkezett, nem rendelkezik kiemelt jelentőséggel.¹ Az itteni országok közül egyedül Lengyelország fontos partner területi nagysága, lakosság száma és oroszellenessége miatt, valamint elhelyezkedése miatt Románia. Az Egyesült Államok a térség országait integrációjuk következtében „átengedte” az Európai Uniónak. A politikai elvek tekintetében az USA – Európában különösképpen – a liberális értékek mentén szerveződő politikai rendszereket preferálja, azaz a szabadság, a demokrácia és a politikai kisebbség jogainak a szavatolását, mert így látja biztosítottnak az egységes, szabad Európát, amely számára nemzetbiztonsági érdek. Kisebbségekkel ezt követik a republikánus és demokrata elnökök és az adminisztrációk egyaránt. A nemzetközi viszonyok változása nyomán bizonyos amerikai politikai, gazdasági és energetikai érdekek és célkitűzések stratégiai jelentőségűvé válhatnak, s ezek ütközhetnek egyes szövetséges országok törekvéseivel. Ebben az esetben az érintett ország vagy országok irányvonala geopolitikai szempontból válik fontossá az amerikai kormányzat számára.

Az első Orbán-kormány a megalakulásától, 1998-tól kezdődően a belső szuverenitás megerősítését tűzte ki célul, és ezt igyekezett érvényesítenie politikájában is. Ez a központi, kormányzati hatalom megerősítését jelentette a különböző politikai és gazdasági érdekcsoportok rovására. A döntések meghozatalában megerősödött a kormány és a parlament szerepe. Már ekkor megkezdődött az elkötelezett nemzeti tőkésosztály kiépítése, a külföldi tulajdonú vállalatok háttérbe szorítása, s ez akkoriban nem váltott ki nyilvános reakciókat a korabeli washingtoni adminisztrációból. Az amerikai kormányzat az első Orbán-kormány időszakában főként a 2001. szeptember 11-i terrortámadás kapcsán tett Csurka-nyilatkozattól való gyors elhatárolódás elmaradását, valamint – az amerikai kormányzatot váratlanul érő – 2001. szeptember 10-i kormánydöntést kifogásolta, amely az amerikai ajánlattal szemben a svéd Gripen vadászgépek bérléséről hozott döntést.

A második Gyurcsány-kormány időszakában az váltott ki vitát és amerikai bírálatot, hogy a magyar kormány az USA stratégiai érdekeivel szemben a Déli Áramlat megépítését támogatta, bár nyilatkozat szintjén az amerikaiak által támogatott Nabucco gázvezeték megépítését is szükségesnek tartotta. A Fidesz akkor ellenezte a Déli Áramlatba való bekapcsolódást.

1 MAGYARICS Tamás: *Partnerek és szövetségesek. Mérlegen a magyar–amerikai kapcsolatok a rendszerváltozás után* [online], 2014. Forrás: grotius.hu [2016. 10. 27.].

A második Orbán-kormány alatt folytatódott a belső szuverenitás, a kormányzati hatalom további erősítése, a külföldi érdekeltségű vállalkozások térszerzése, és a külkapcsolatok terén megjelent a külső szuverenitás tágabb érvényesítése is. Így 2012 áprilisában a Déli Áramlat tervezésének gyorsításáról született döntés Orbán Viktor moszkvai tárgyalásain, 2014 januárjában pedig a Paksi Atomerőmű bővítését célul kitűző magyar–oroszmegállapodás aláírására került sor.

Az Alkotmány helyébe lépő Alaptörvény kapcsán amerikai részről bírálatként fogalmazódott meg a fékek és ellensúlyok rendszerének a hiánya. 2011-ben Hillary Clinton akkori külügyminiszter magyarországi látogatása során előbb szóban, majd pedig levélben is megismételte a bírálatokat. John McCain republikánus szenátor 2014 januárjában szintén a fékek és ellensúlyok hiányát vetette fel, majd decemberben a Magyarország és Oroszország között formálódó kapcsolatokat kritizálta.

2014. október 17-én került nyilvánosságra, hogy az Egyesült Államok feltételezett korrupciós érintettség miatt kevesebb mint tíz magyar tisztviselőt és üzletembert kitiltott. Az amerikai nagykövetség észrevételeit és a magyar választ a Külgazdasági és Külügyminisztérium közzétette.² Ez nyilvánvalóan a Magyarországon tevékenykedő amerikai és magyar vállalatok érdekeinek ütközéséből adódhatott. A budapesti amerikai nagykövetség 2014. október 21-én non papert adott át a magyar félnek, amelyben a politikai, a gazdasági, az igazgatási, a civil és a médiaviszonyokban lezajlott átalakításokat kifogásolta, és ezek korrekciójára hívta fel a magyar kormányzatot.³ A másik oldalon a magyar hatóságok 2013 vége óta megfigyelés alatt tartottak két személyt, akik 2016 elején előzetes letartóztatásba kerültek, mert az Egyesült Államoknak, a Nemzetközi Valutaalapnak és a Svájci Alapnak kémkedhettek.⁴

A harmadik Orbán-kormány időszakában az újabb kétharmados választási győzelem, a belső támogatottság lehetővé tette a kormány számára – a szövetségi és uniós keretekből, valamint a nemzetközi politikai-gazdasági viszonyokból adódóan korlátozottan ugyan, de – a külső szuverenitás kereteinek további tágítását a migránsproblematika mentén. 2015-től Orbán Viktor kormányfő a migráció megállításának szükségességét markánsan képviselő európai politikusként akart és tudott megjelenni.

Többször is kifogását hangoztatta az amerikai kormányzat a második világháború előtti és alatti időszak emblematikus, a szélsőjobboldallal, a nemzeti szocialistákkal, a náciikkal együttműködő személyeinek jelképes politikai rehabilitálása ellen: 2013-ban a Horthy-mellszobor avatása ellen emelt szót a nagykövetség,⁵ 2015-ben pedig a Hóman-szobor székesfehérvári felállítására ellen szólalt fel az amerikai kormány. A magyar kormány a belügyekbe való beavatkozásnak és a belső szuverenitás csorbításának minősítette az amerikai kritikákat, törekvéseket, s visszautasította azokat. A kapcsolatok lehülését jelezte, hogy az utóbbi években előfordult, hogy hivatalos magyar delegációkat a közvélemény által el-

2 A Külgazdasági és Külügyminisztérium tájékoztatása [online], 2014. 11. 13. Forrás: kormány.hu [2016. 10. 27.].

3 Így csicskázatná Amerika az Orbán-kormányt – 27 pontos, exkluzív non-paper a Mandineren [online], 2015. 10. 15. Forrás: mandiner.hu [2016. 10. 27.].

4 Meghosszabbítják a két gyanúsított előzetes letartóztatását az IMF-es kémügyben [online], 2016. 04. 01. Forrás: index.hu [2016. 10. 27.].

5 A budapesti Amerikai Nagykövetség közleménye [online], 2013. 11. 07. Forrás: hungarian.hungary.usembassy.gov [2016. 10. 27.].

vártnál alacsonyabb szinten fogadott az amerikai fél. A két szövetséges ország első számú vezetői között 2010 óta nem került sor kétoldalú hivatalos találkozóra.

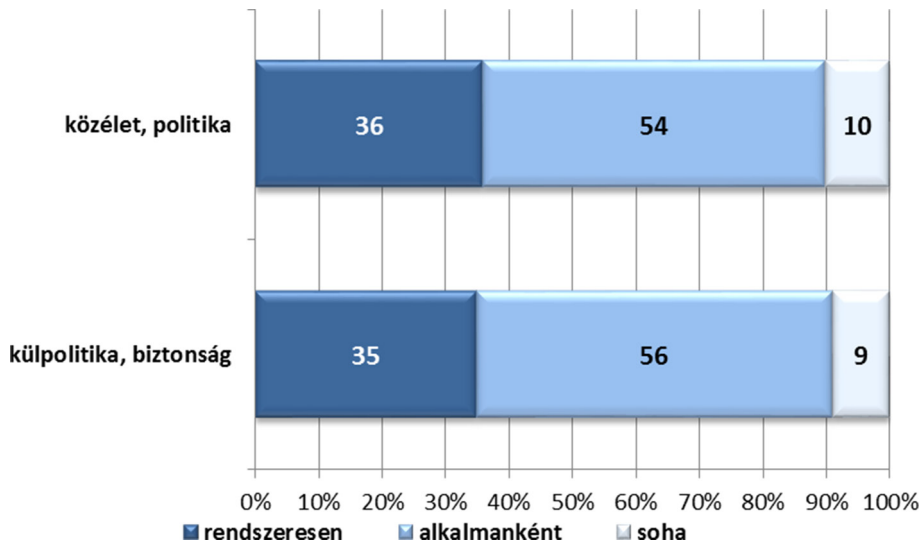
A magyar–amerikai védelmi és katonai kapcsolatok magas szinten tartására a magyar kormányzatok kiemelt figyelmet fordítottak, s ezeket az Egyesült Államok is többször kiválóan minősítette.

A rendszerváltoztatás után kialakult gazdasági-politikai berendezkedésnek és nemzetközi együttműködés néhány fontos eseményének olyan szociálpszichológiai hatásai is kialakultak a magyar társadalomban, amelyek befolyásolják a magyarok Amerika-képét. Az Egyesült Államok az iraki amerikai beavatkozástól kezdődően több olyan katonai akciót hajtott végre szövetségesei bevonásával, amelynek az eredményessége és célszerűsége utólag nem bizonyosodott be a megoldatlanul maradt problémák miatt. A szabadpiaci kapitalizmus negatív társadalmi hatásai – például a növekvő munkanélküliség, a szociális bizonytalanság, a pénzügyi szektor privilegizált, privilegizáltnak érzett helyzete – az amerikai típusúnak tekintett, szabadpiaci kapitalizmus következményeként jelennek meg a közvéleményben. Ugyancsak formált a képen, hogy az amerikai pénzügyi szektorból induló 2008-as pénzügyi, gazdasági válság – a magyar lakáshitelezési gyakorlat miatt – emberek tömegeit hozta súlyos helyzetbe. Mindezek fokozatosan egy Amerika-ellenes attitűdöt alakítottak ki közvéleményben és a politikusok egy részében. Ezt akkor is fontos jelezni, ha tudjuk, hogy a magyar társadalom nagyobb része, főként a kiszolgáltatott rétegek nem rendelkeznek pontos információkkal, tapasztalatokkal az amerikai politikai, gazdasági és életviszonyokkal kapcsolatban. A magyar társadalomban „lélekben” nagy a függetlenség, a szabadság, a magyar érdekek érvényesítése iránti vágy, mert hosszú történelmi időszakokban idegen hatalmak befolyása érvényesült.

A közélettel, eseményekkel kapcsolatos informáltság⁶

A megkérdezettek több mint egyharmada folyamatosan, fele pedig alkalmankénti kíséri figyelemmel a közéleti, politikai és az ország biztonságával, külpolitikájával kapcsolatos információkat (1. ábra). Feltételezhető, hogy az aktív érdeklődők aránya valójában alacsonyabb. Az idősebbek, a felsőfokú végzettségűek, a budapestiek nagyobb arányban tájékozódtak napi gyakorisággal.

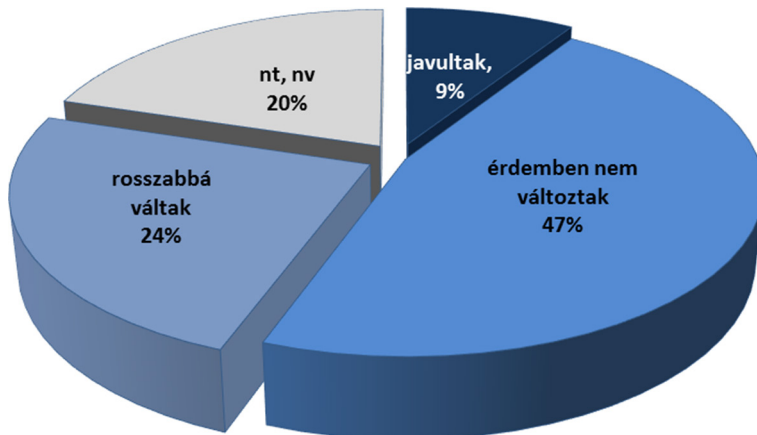
⁶ A kutatást a ZRI Závecz Research Kft. bonyolította le. Az országos minta a felnőtt népességre (nem, életkor, település, iskolai végzettség alapján) reprezentatív, a minta elemszáma 1000 fő, az adatfelvétel telefonos megkeresés útján 2016 októberében történt.

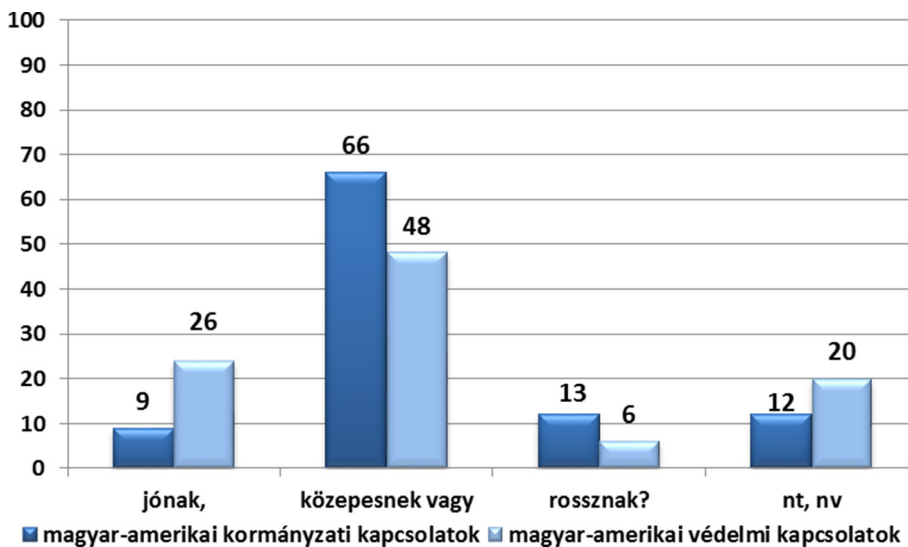
1. ábra. Mennyire érdeklődik Ön a közélet, politika és a külpolitika, biztonság iránt? (%)

A magyar–amerikai kapcsolatok társadalmi megítélése

A két szövetséges ország viszonyának minősítésére általában a megkérdezettek körülbelül 80%-a volt hajlandó, azaz a társadalom nagy részének van véleménye, rendelkezik erre vonatkozó információval. A dinamikát vizsgáló kérdésre a felnőtt lakosság 9%-a javulást, 24%-a rosszabbodást, közel fele pedig változatlan állapotot tapasztal (2. ábra). A budapestiek – akik tájékozottabbak is az adatok szerint – és a községekben lakók, a legfeljebb 8 osztályt végzettek a pesszimistábbak.

2. ábra. Az elmúlt egy évben a magyar–amerikai kormányzati kapcsolatokat...? (%)

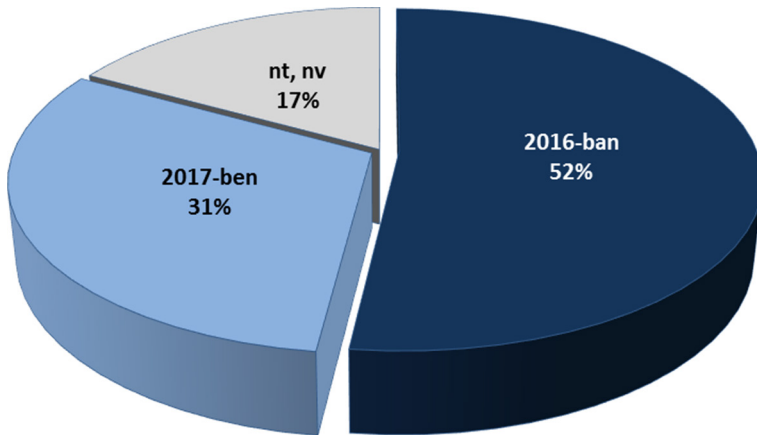

3. ábra. Napjainkban milyennek minősíti a magyar–amerikai kormányzati kapcsolatokat és a magyar–amerikai védelmi, katonai együttműködést? (%)

A két ország közötti kormányzati kapcsolatok jelenlegi helyzetét a felnőtt népességet reprezentáló minta 9%-a jónak, kétharmada közepesnek, 13%-a rossznak gondolja (3. ábra). Elsősorban a fővárosiak, az érettségivel, valamint diplomával rendelkezők látják rossznak a két ország viszonyát. Kedvezőbb a két szövetséges ország védelmi, katonai együttműködéséről alkotott vélemény, a minta több mint negyede ad jó minősítést, ez közel háromszorosa az általános kormányzati kapcsolatoknál ugyanezt a kategóriát választók arányának. Ennél a kérdésnél a férfiak körében nagyobb a pozitív választ adók aránya. A hivatalos amerikai és magyar kormányzati értékelések kiemelik a védelmi együttműködés magas szintjét, és ezt a lakosság is érzékeli.

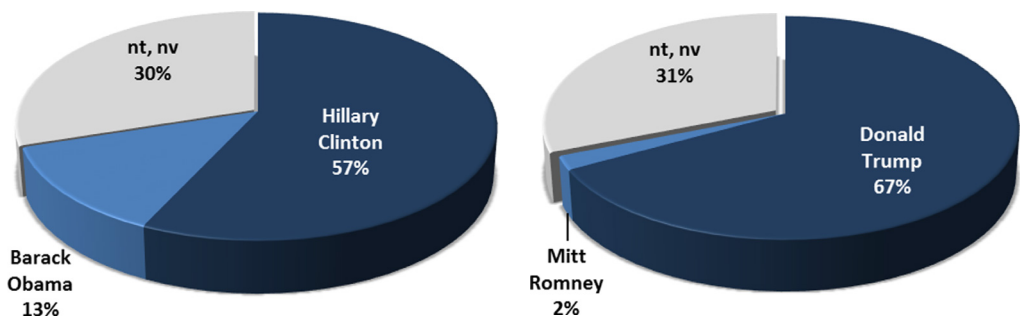
Ismeretek és vélemények az amerikai elnökválasztásról, lehetséges hatásairól a kétoldalú kapcsolatokra

Az amerikai elnökválasztás évére vonatkozó kérdésre a megkérdezettek több mint fele adott pontos választ, további 31% 2017-et nevezte meg. A többi kérdésekre adott válaszokból az következik, hogy a felnőtt populáció körülbelül 70-75%-a rendelkezhet alapinformációkkal az elnökválasztásról, azaz hogy a következő időszakban lesz (4. ábra). A középkorúak, az idősebbek, a budapestiek és a megyeszékhelyen lakók adnak nagyobb arányban pontos választ a választás évére vonatkozóan.

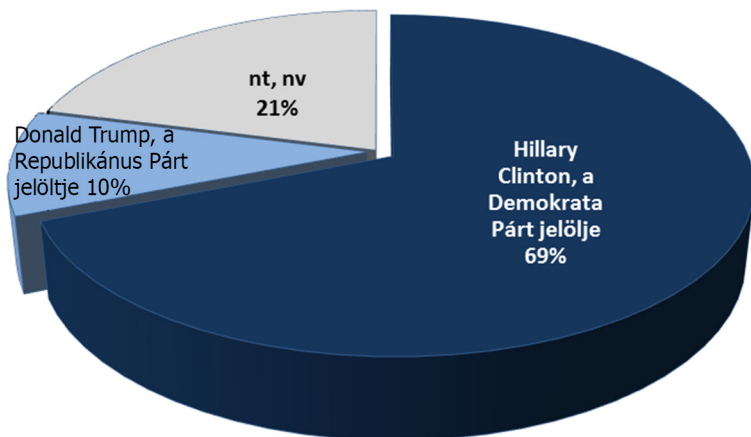
4. ábra. Ön szerint melyik évben lesz az elnökválasztás? (%)

A megkérdezetteknek ki kellett választaniuk a Demokrata Párt és a Republikánus Párt aktuális jelöltjét. Az erre adott válaszok is mutatják az informáltság pontosságát. A demokrata jelöltet Hillary Clinton és Barack Obama közül kellett megnevezni. A mintába kerültek 57%-a helyesen Hillary Clintont jelölte meg aktuális elnökjelöltnek, 13%-a Barack Obamát, 30%-a pedig nem tudott, nem akart válaszolni (5. ábra). Barack Obama jelenlegi elnök említettsége abból is adódhat, hogy a hírekben gyakran említésre kerül. A Republikánus Párt jelöltjét is az előző és az aktuális jelölt közül kellett kiválasztani. A válaszadók több mint kétharmada Donald Trumpot, az aktuális és csak 2% Mitt Romneyt, az előző jelöltet nevezte meg. A republikánus jelölt esetében is közel egyharmadnyian nem adtak érdemi választ. A demokrata jelölt személyénél a fiatalok, azaz 18–39 év közöttiek voltak a pontatlanok. A republikánus jelölt kiválasztásánál nem volt különbség a szociodemográfiai változók mentén.

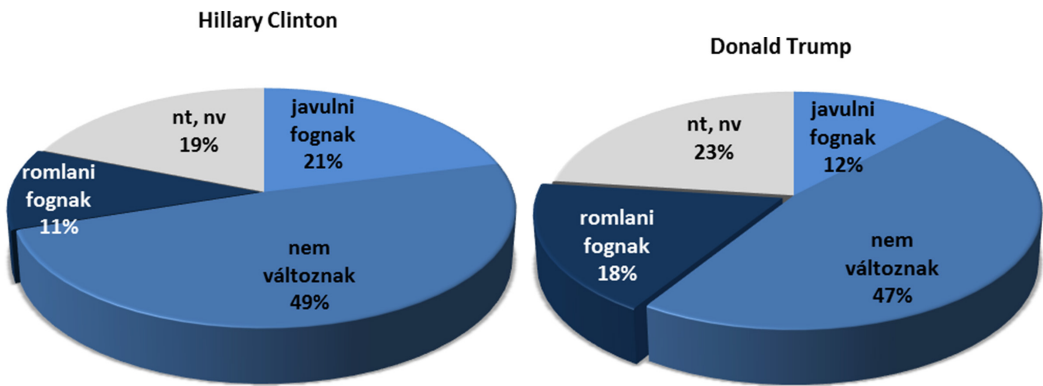
5. ábra. Hagyományosan a Demokrata Párt és a Republikánus Párt jelöltje verseng az elnöki tisztségért. Ön hogy tudja, ki a Demokrata Párt jelöltje és ki a Republikánus Párt jelöltje? (%)

A válaszadóknak tippelni kellett, hogy a két nagy párt jelöltje közül ki nyeri az amerikai elnökválasztást. A 18 éven felüli lakosságot reprezentáló minta 69%-a Hillary Clinton demokrata jelölt, 10%-a Donald Trump republikánus jelölt győzelmét várja, 21% nem válaszolt a kérdésre (6. ábra). Ez is azt jelzi, hogy a lakosság körülbelül 75%-a alapvető információk szintjén követi az elnökválasztás eseményeit. Az adatfelvétel időszakában az amerikai kutatási adatok szerint Clinton országosan körülbelül 6-8 százalékponttal vezetett Trump előtt. Érdeemes vizsgálni, kik várják Donald Trump győzelmét. Az átlagnál – 10% – többen a fiatalok, azaz a 18–39 évesek 20%-a, a férfiak 16%-a, a szakiskolát végzetek 17%-a, valamint a Fidesz-szavazók 15%-a és a Jobbik-szavazók 20%-a számít a republikánus jelölt győzelmére.

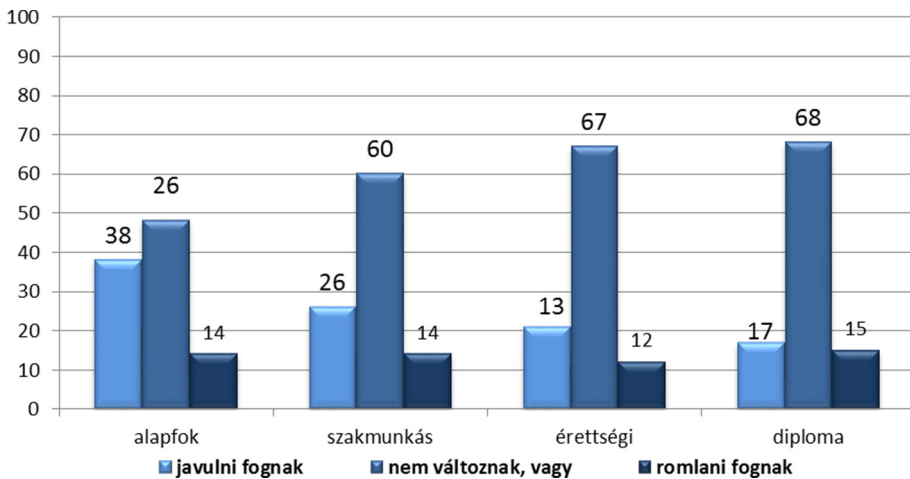

6. ábra. Ön szerint ki nyeri az amerikai elnökválasztást? (%)

A két elnökjelölt kapcsán a magyar–amerikai kormányzati kapcsolatok várható alakulásának iránya is a kérdések között szerepelt. A reprezentatív mintába kerültek közel fele egyik jelölt hatalomra jutása esetén sem számít változásra (7. ábra). Hillary Clinton demokrata politikus győzelme esetén a populáció 21%-a, Donald Trump republikánus politikus elsősége nyomán pedig 12%-a feltételezi a két ország kapcsolataiban a pozitív elmozdulást. A viszonyok romlására Clinton esetében a megkérdezettek 11%-a, Trump győzelme esetén ehhez képest 7 százalékponttal többen (18%) számítanak.

7. ábra. Véleménye szerint hogyan alakulnak a magyar–amerikai kapcsolatok, ha Hillary Clinton, a Demokrata Párt jelöltje lesz az elnök, és ha Donald Trump, a Republikánus Párt jelöltje lesz az elnök? (%)

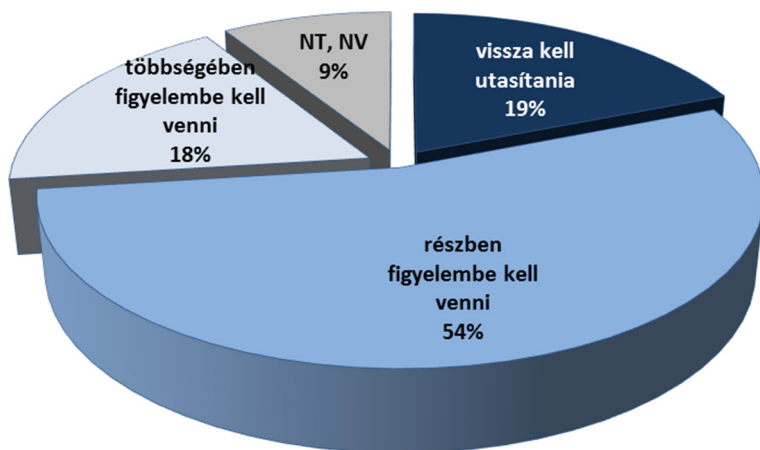
8. ábra. Véleménye szerint hogyan alakulnak a magyar–amerikai kapcsolatok, ha Hillary Clinton, a Demokrata Párt jelöltje lesz az elnök, iskolai végzettség szerint? (%)

Szignifikáns különbség van településtípusok, életkor és iskolai végzettség szerint Clinton elnöksége esetén a kapcsolatok alakulásának megítélésében. Az átlaghoz képest a budapestiek (26%), a középkorúak (18%) és a felsőfokú végzettségűek (15%) számítanak nagyobb arányban rosszabbodásra, míg a községekben élők (31%), valamint az idősebbek (33%) és a legfeljebb 8 osztályt végzettek (38%) javulásra (8. ábra). Az eddigi ismeretek alapján megállapítható, hogy a fővárosiak, középkorúak és a diplomások rendelkeznek pontosabb információval. Kiemelendő még, hogy a magyar nők 29%-a pozitívan tekint a két ország kapcsolata szempontjából Clinton elnöksége elé. Feltehetően értesültek Trump nőikkel kapcsolatos kijelentéseiről.

Donald Trump győzelme esetén a két ország közötti viszony romlását az átlagnál nagyobb arányban vizionálják a városban és a községekben lakók (24-24%), a középkorúak és az idősebbek (24%, 32%), a legfeljebb 8 osztályt végzettek (29%) és a nyugdíjasok (33%).

Az amerikai kormányzat magyar viszonyokra vonatkozó kritikájának percepciója

2010–2011-től az amerikai kormányzat többször kritikával illette az átalakuló magyar politikai, gazdasági és közéleti viszonyokat. Az amerikai vezetés a térség stabilitása szempontjából fontosnak tartja szabadság és a demokrácia gyakorlati érvényesülését. A nagy parlamenti és társadalmi támogatottsággal rendelkező magyar kormány az észrevételek nagyobb részét a belügyekbe való indokolatlan beavatkozásnak minősíti. A megkérdezettek magas aránya, 91%-a érdemben válaszolt az erre vonatkozó kérdésre (9. ábra). A válaszok közül a kritika kormány általi teljes körű visszautasítását – vissza kell utasítania, mert ez elfogadhatatlan beavatkozás a belügyekbe – a válaszadók 19%-a jelölte meg. Hasonló arány, 18% gondolja az ellenkezőjét, azt, hogy az észrevételek többségét figyelembe kell venni, mert az ország javára való javaslatokat tartalmaz. A mintába kerültek többsége, 54%-a köztes álláspontra helyezkedik, azaz a kritikát részben figyelembe kell venni, mert vannak benne az ország javára való javaslatok.

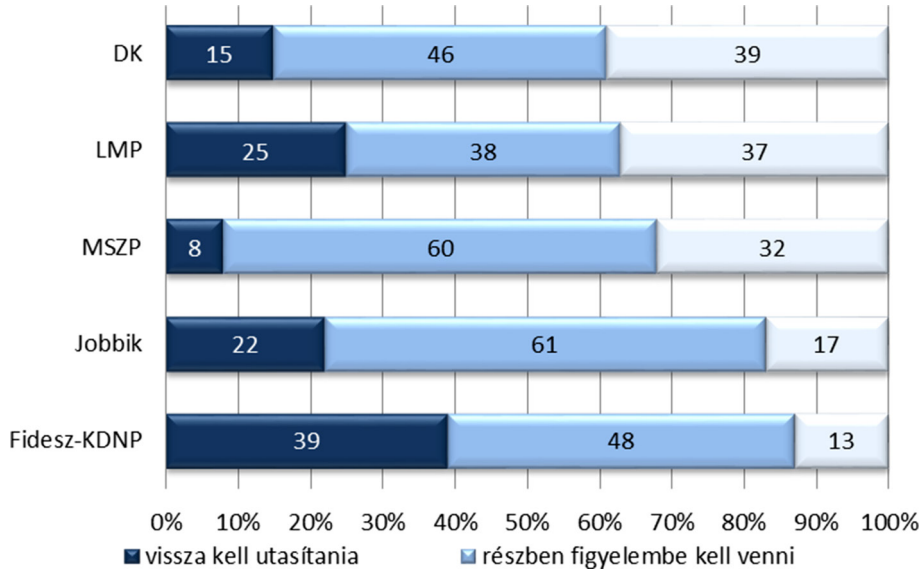

9. ábra. Az utóbbi években az amerikai kormányzat többször kritizálta a magyar politikai, gazdasági viszonyokat. Ön hogy gondolja, az amerikai kormányzat kritikáját a magyar kormányznak ... (%)

Szociodemográfiai változók mentén vizsgálva, az átlaghoz képest a visszautasítást a megyeszékhelyen lakók (24%), a fiatalok és a középkorúak (22-23%), a férfiak (25%), míg a kritikák többségének figyelembevételét a fővárosiak (25%), a hatvan év felettiak (27%) támogatják nagyobb arányban. Valamennyi dimenzióban körülbelül 50% a részbeni figyelembevétel mellett van.

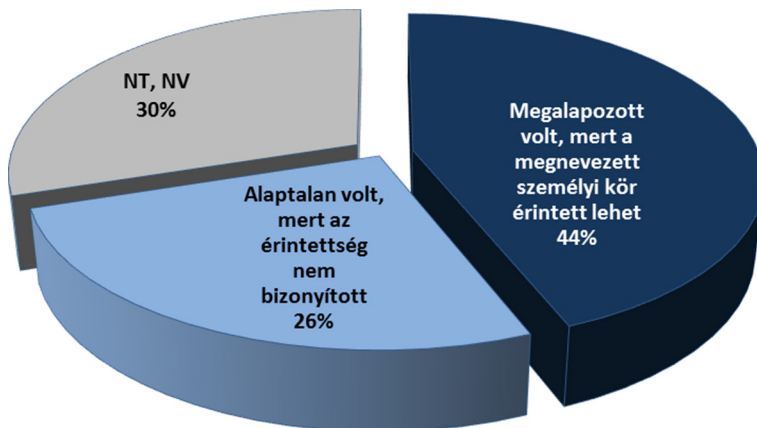
Pártpreferencia alapján vizsgálva a Fidesz-szavazók közel 40%-a, a Jobbik híveinek 22%-a, az LMP-sek 25%-a a belügyekbe való beavatkozásnak minősíti a kritikákat (10.

ábra). A baloldali pártok és az LMP támogatói között egyharmad felett van az amerikai észrevételek többségének figyelembevételét szorgalmazók aránya. A valamelyik jobboldali pártot választók között is nagyon magas (Fidesz 48%, Jobbik 61%) a részbeni figyelembevétel mellett lévők aránya.

10. ábra. Az utóbbi években az amerikai kormányzat többször kritizálta a magyar politikai, gazdasági viszonyokat. Ön hogy gondolja, az amerikai kormányzat kritikáját a magyar kormánynak... (%)

A 2014 őszi kirobbant kiltási ügy időben elhúzódva, több alkalommal felmerült a közbeszédben. A mintában kerültek 30%-a nem tudott, nem akart az ügy jellegére vonatkozó kérdésre válaszolni (11. ábra).

11. ábra. 2014-ben került nyilvánosságra, hogy az Amerikai Egyesült Államok magyar tisztségviselőket, üzletembereket tiltott ki korrupciós érintettség miatt. Ön 2 év elteltével hogy látja a kiltási ügyet? (%)

A relatív többség úgy véli, a kitiltás megalapozott volt, mert magyar tisztségviselők és üzletemberek szűk köre érintett lehet korrupciós cselekményben. Alaptalannak 26% tartja a kitiltást, mert az érintettség nem bizonyosodott be. Az ügy megítélése pártpreferencia-függő. A Fidesz szavazóinak közel kétharmada alaptalannak tartja az amerikai lépést, a többi párt esetében kétharmadnál valamivel többen megalapozottnak gondolják vélemezett érintettség miatt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- MAGYARICS Tamás: *Partnerek és szövetségesek. Mérlegen a magyar–amerikai kapcsolatok a rendszerváltás után* [online], 2014. Forrás: grotius.hu [2016. 10. 27.]
- MAGYARICS Tamás: *A kapcsolatok „normalizálása” vagy jóindulatú közömbösség? Az Egyesült Államok Közép-Európa-politikája* [online], 2010. Forrás: kki.gov.hu [2016. 10. 27.]
- MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014.